

bun comun, iar numele lui va lua loc alături de Homer, Esop sau Solon. Hasdeu afirmă că în vremea lui circulau încă legende, basme și cîntece pe care lumea le atribuia lui Skovoroda. Ba chiar, în unele biserici de țară, se cîntau, în postul mare, psalmii filozofului ucrainean. De aceea el a hotărît să-i povestească viața și să-i explice învățătura. Pentru aceasta, Hasdeu alege un criteriu drept și cumpănit: slăbiciunile, deși sînt firești, nu vor fi cruțate, iar aprecierile nedrepte vor fi combătute. Întrucît fapta lui ar putea fi privită cu neîncredere, el se grăbește să adauge că totul va fi cernut prin sita verificării izvoarelor.

Hasdeu nădăjduia că fiecare va ști să înțeleagă fenomenele în aparență contradictorii din viața lui Skovoroda și să întrevadă în opera acestuia expresia unei construcții sistematice. Așadar, autorul încearcă să scoată filozoful ucrainean din umbra uitării și să-i înalțe opera în sfera valorilor recunoscute.

Pentru a pune și mai mult în lumină particularitățile specifice ale lui Skovoroda, Hasdeu recurge la o comparație izbutită, situînd de cealaltă parte pe Lomonosov. Acesta din urmă cobora dintr-o colibă sărmană din ținuturile înghețate din Nord¹, iar celălalt a văzut lumina zilei sub soarele cald din sudul Ucrainei. Între ei sînt multe asemănări, însă și o mare deosebire: în timp ce Lomonosov a trăit în păturile de sus ale societății rusești, Skovoroda și-a petrecut viața în mijlocul poporului. Paralela continuă și capătă o deosebită semnificație. Cele două figuri se împlinesc alături ca un mănunchi de raze solare. Totuși, comparația nu-l satisface pe Hasdeu și gînditorul ucrainean e pus alături de Socrate, de care ne-am ocupat în altă parte. Apropierea de filozoful grec a fost indicată chiar de Skovoroda în opera sa.

Ardoarea lui Skovoroda era fără margini și se oglindește mai ales în dramele sale, în care el descrie lupta dintre cultura veche și nouă ca o încăierare între înger și demon. Aceste drame, pe care el le numea *viziuni*, pot fi puse, după părerea lui Hasdeu, alături de opera similară a lui Eschil, Sofocle, Euripide, pe care Skovoroda îi cunoștea în original, ca și alături de alții, tot atît de celebri, pe care însă nu-i cunoștea: Calderon, Goethe (*Faust*), Byron (*Cain*, *Manfred*).

Pe de altă parte, ironia filozofului ucrainean a fost socotită drept o ciudățenie, care făcea să-i scadă prestigiul de gînditor. Skovoroda își reliefa atît de mult ironia, încît uneori își mistifica propriul său nume, semnînd *Sartago*.

Trecînd la cunoașterea de sine, Hasdeu se mulțumește să citeze un lung pasaj din Skovoroda, în care acesta expune cele trei aspecte ale acestui proces psihologic. Primul e cunoașterea de sine ca ființă, ca personalitate, după care însul își cunoaște propria-i persoană. De ce, de pildă, e Ieremia și care Ieremia este! Al doilea aspect e din punct de vedere social și național, în urma căruia cetățeanul își află locul în lume: de ce e rus și cum e Rusia? În sfîrșit, a treia cunoaștere de sine e ca ființă plămădită după chipul și asemănarea Creatorului. Prin actul ultim al cunoașterii, însul află de ce este om și ce este omenirea? Analiza însă nu se oprește aici. Gînditorul ucrainean identifică la grecii trei apostoli ai cunoașterii de sine: Marele Necunoscut, care a scris pe templul din Delfi «cunoaște-te pe tine însuți», pe Solon și Socrate. Inscriptia de la Delfi se referă la cunoașterea de sine ca individ, Solon propovăduia cunoașterea de sine ca cetățean, iar Socrate se gîndea la om, în genere.

¹ Mihail Vasilievici Lomonosov s-a născut în satul Halmogorî din gubernia Arhanghelsk.